

ZELENA RADNA MJESTA ODREDNICA RAZVOJNIH PLANOVA REPUBLIKE SRPSKE

Veljko Đukić, Prof. dr sc. Veljko Đukić, dipl. inž., Panevropski univerzitet APEIRON Banja Luka, Pere Krece 13. Banja Luka, e-mail: vljkuki@gmail.com

Đorđe Okanović, Doc. dr sc. Đorđe Okanović, dipl. inž., Naučni institut za prehrambene tehnologije u Novom Sadu, e-mail: djordje.okanovic@fins.uns.ac.rs

Suza Stević Dipl. inž., Panevropski univerzitet APEIRON Banja Luka, Pere Krece 13. Banja Luka, e-mail: suza.s@apeiron-uni.eu

Rezime: Najveći izazovi koji se postavljaju pred Bosnu i Hercegovinu (BiH) i Republiku Srpsku (RS), kao i druge zemlje u okruženju, jeste nezaposlenost. Ubrzanje privrednog rasta predstavlja osnovni mehanizam trajnog i održivog povećanja zaposlenosti. Termin „zelena radna mjesta“ odnosi se na radna mjesta u poljoprivredi, proizvodnji, građenju, u naučnim, tehnološkim, administrativnim i uslužnim djelatnostima koje doprinose zaštiti životne sredine. Zaokret prema zelenoj privredi djeluje i na radna mjesta, nastat će nova zanimanja, neka će biti zamjenjena a neka će potpuno nestati. Ako vlast uspije uspostaviti ciljne programe obuke i obrazovanja, osigurat će snažnu uključenost socijalnih partnera i lakše provesti strategije za podsticanje zelenih ulaganja. To će omogućiti stvaranje hiljade održivih zelenih radnih mjesta u malim i srednje velikim preduzećima. Zelena radna mjesta bit će dugoročno stvorena i sačuvana samo ako su strategije kojima se promoviše zelena tranzicija održive. Ovim radom predstavljamo mogućnosti BiH i RS u stvaranju zelenih radnih mjesta u korist zelenog zapošljavanja kao odrednice razvojnih planova.

Ključne riječi: zelena ekonomija, razvojni planovi, obrazovanje.

JEL: Q550

UVOD

BiH se na osnovu svojih čvrstih političkih opredjeljenja želi pridružiti Evropskoj uniji (EU). Zato razvojnim politikama nastoji što više poboljšati konkurentnost svoje ekonomije. Time nastoji ispuniti ekonomske uslove za postajanje članom EU društva. Postavljen je cilj postati najdinamičnija i najkonkurentnija, na znanju zasnovana, ekonomija na svijetu, s održivim ekonomskim razvojem, s više boljih radnih mjesta, većom društvenom skladnošću i boljim očuvanjem životne

sredine. Evropa u cjelini snažno reaguje na globalizovanje svijeta svojom većom skladnošću, stavljajući se u središte tog svijeta, ne ostajući posmatrač. Ključni elementi budućeg razvoja BiH a time i Republike Srpske se ogledaju kroz: jačanje uloge znanja i inovacija, kompletiranje internog tržišta i snaženje rasta i zaposlenosti radi veće društvene skladnosti[Veljko N.Đukić,2010].

Jedan od osnovnih ciljeva Vlade Republike Srpske u narednom period bi morao biti usmjeren na povećanje privredne aktivnosti, odnosno rast Bruto Domaćeg Proizvoda (BDP), a s tim u vezi i očuvanje postojećih radnih mjesta i dodatno zapošljavanje, odnosno uspostavljanje održivog rasta zaposlenosti, prvenstveno u realnom sektoru privrede. Ubrzanje privrednog rasta predstavlja osnovni mehanizam trajnog i održivog povećanja zaposlenosti, a povećanje investicione aktivnosti, kroz ulaganje u kapitalne projekte osigurava pozitivan efekat na bruto domaći proizvod, a ujedno predstavlja i opšti uslov za razvoj privrede i društva u cjelini.

Povećanje privredne aktivnosti i održiv rast zaposlenosti postići će se prije svega:

- Realizacijom velikih javnih investicija;
- Realizacijom privatnih kapitalnih investicija;
- Stimulativnom poreskom politikom;
- Direktnim podsticajima privredi za investicije i zapošljavanje;
- Podrškom privredi i dodatnom zapošljavanju kroz povoljna kreditna sredstva iz privredno-razvojne komponente Razvojnog programa Republike Srpske;
- Direktnom podrškom poljoprivredi kroz politiku podsticaja i
- Aktivnom politikom zapošljavanja.

Administrativna stopa nezaposlenosti izračunata po administrativnim pokazateljima (240.305 zaposlenih u septembru 2013 i 149.293 nezaposlenih na evidenciji Zavoda za zapošljavanje RS) iznosila je 38,3%.

1. ŠTA SU ZELENA RADNA MJESTA

„Zelena radno mjesto“ definiše se kao svaka profesionalna aktivnost koja pomaže u zaštiti životne sredine i borbi protiv klimatskih promjena. Prepoznaje se u štednji energije i sirovina, promovisanju obnovljive energije, smanjivanju otpada i zagađenja te zaštiti bioraznolikosti i ekosistema[Veljko N.Đukić,2011].

Istraživači su danas sasvim sigurni da ljudska aktivnost mijenja našu klimu. Upozoravaju na opasnosti nepreduzimanja mjera koje bi zaustavile te procese. U me-

đuvremenu, ekonomisti nas upozoravaju da odlaganjem djelovanja raste i cijena ublažavanja štete i sanacije posljedica[Nicolas Stery,2007].

Ipak, postoji izlaz iz ove situacije: ozelenjavanjem naših gospodarstava možemo stvoriti visokokvalitetna zelena radna mjesta kako bismo se istodobno borili protiv nezaposlenosti, klimatskih promjena i degradacije životne sredine. Od takvog djelovanja EU može imati samo korist. Zadrži li EU svoju ulogu „zelenog predvodnika“ mogla bi do 2050. godine povećati godišnji izvoz za dodatnih 25 milijardi eura, a godišnje račune za energiju smanjiti za 350 milijardi eura. Time se smanjuje ovisnost o uvezenoj energiji i resursima nabavljenim po kolebljivim cijenama, a povećava sigurnost opskrbe.

Uspijemo li uspostaviti ciljne programe obuke i obrazovanja, lakše ćemo provesti ambiciozne strategije za podsticanje inovacija i zelenih ulaganja. To će omogućiti stvaranje miliona održivih, visokokvalitetnih zelenih radnih mjesta, mnogih u malim i srednje velikim preduzećima.

Razvoj obrazaca održive proizvodnje i potrošnje omogućuje stvaranje sasvim novih radnih mjesta ili pak pretvaranje postojećih radnih mjesta u visokokvalitetna zelena radna mjesta. To je zaista moguće u svim sektorima, duž cijelog vrijednosnog lanca, od istraživanja do proizvodnje, distribucije i održavanja. To je posebno izraženo u novim sektorima visokih tehnologija vezanih uz obnovljivu energiju, u tradicionalnim industrijama kao što su proizvodnja i građevinarstvo, u poljoprivredi i ribarstvu. Zelena su radna mjesta lako ostvariva i u uslužnim sektorima kao što su ugostiteljstvo, turizam i prevoz, a nove se mogućnosti otvaraju i u području obrazovanja[Veljko N.Đukić,2012].

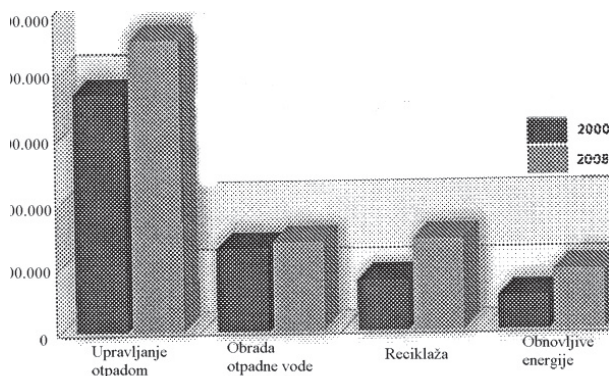
Naše je mišljenje kako zelena radna mjesta omogućuju dostojan rad koji zauzvrat omogućuje odgovarajuću socijalnu zaštitu, odgovarajuća primanja, i zdrave radne uslove. U takvom je okruženju moguće poštivanje radničkih prava i sudjelovanje pojedinaca u odlukama koje utiču na njihov život.

Kako se definicije “zelenih poslova” razlikuju, teško je procijeniti tačan broj osoba na zelenim radnim mjestima. Osim toga, premalo je standardiziranih podataka izvan tipičnih ekoloških sektora, jer su brojna zelena radna mjesta raspršena u kompanijama koje ubrzano unapređuju svoje aktivnosti i smanjuju uticaj na životnu sredinu. Postoje snažni pokazatelji da će zelena tranzicija u konačnici pozitivno uticati na zaposlenost, jer su održive privredne djelatnosti radno intenzivnije od aktivnosti koje nadopunjavaju. To je podjednako izraženo u izgradnji

sistema obnovljive energije, energetske efikasnosti i organskog uzgoja u poljoprivredi.

2. OTVARANJE ZELENIH RADNIH MJESTA

Od 2008.godine u sektoru obnovljive energije otvorena su brojna radna mjesta. U tom je sektoru u periodu 2009./10. evidentirano oko million radnih mjesta, a cijeli se sektor pokazao otpornim na krize. Između 2010. i 2011. godine zabilježeno je čak i povećanje broja radnih mjesta od 1.186.000[EurObserv`ER,12]. Usvoji li Evropa ambiciozne klimatske strategije, s ciljem dostizanja 100% energije iz obnovljivih izvora, mogućnosti tog sektora bit će i veće. Evropska komisija je 2011.godine izračunala kako bi do 2020.godine moglo biti otvoreno dodatnih 3 miliona radnih mjesta, dok bi se brojka od 6 miliona radnih mjesta mogla dostići do 2050. godine.



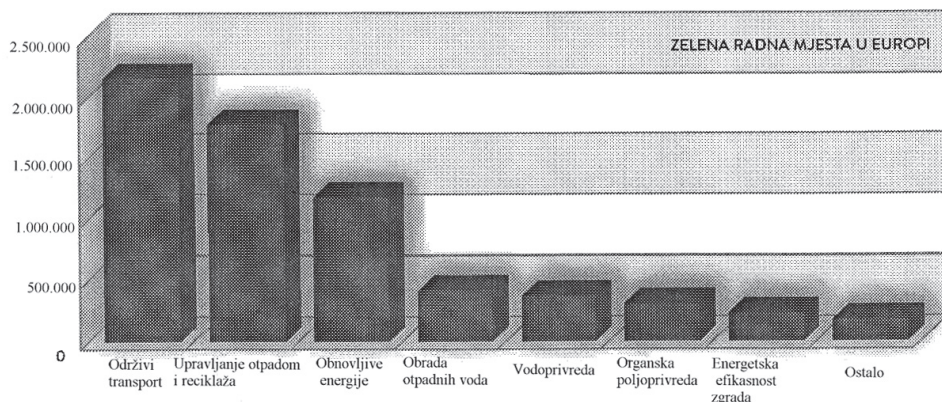
Slika 1. Broj zaposlenih na radnim mjestima u zavisnosti od očuvanja životne sredine i povećanja efikasnosti u period 2000-2008.godina. [Izvor:ECORYS 2012]

Poboljšanje efikasnosti resursa moglo bi u Evropi otvoriti između 1,4 i 2,8 miliona radnih mjesta[GWS,2011]. Pored toga, uključujući šumarstvo, poljoprivredu i ribarstvo, oko 14,6 miliona radnih mjesta direktno zavisi od ekosistema i bioraznoolikosti. Ozelenjavanje tih sektora moglo bi dodatno povećati broj zaposlenih. Npr., procjenjuje se da organska poljoprivreda zapošljava 10-20% više osoba po hektaru nego sadašnji konvencionalni uzgoj.

Primjer iz industrije čelika dokazuje kako zelena tranzicija također pomaže u zadržavanju radnih mjesta u tradicionalnim, opadajućim industrijama. Vjetro-turbine zahtijevaju kvalitetan čelik, a potražnja otvara nova tržišta u pratećoj industriji čime osigurava i dodatna radna mjesta.

Zelena radna mjesta bit će dugoročno otvorena i očuvana samo ako su strategije kojima se promoviraju zelena tranzicija postojane. Npr., u Španiji koja je 2008. godine bila predvodnica u području obnovljive energije, novoizabrane centralne vlasti su od 2009. godine drastično smanjile programe podrške ovom sektoru. Zbog toga se u toj zemlji, na nacionalnom nivou, broj radnih mjesta u tom sektoru prepolovio.

Značajno je što će za zaštitu klime i životne sredine siromašnije države članice EU imati više sredstava EU-a nego dosad. U nedavno objavljenom izvještaju navodi se kako bi korištenje fondova EU namijenjenih regionalnom razvoju kroz zelena ulaganja otvorilo više radnih mjesta nego jednaki iznosi utrošeni na aktivnosti financirane u prošlosti.



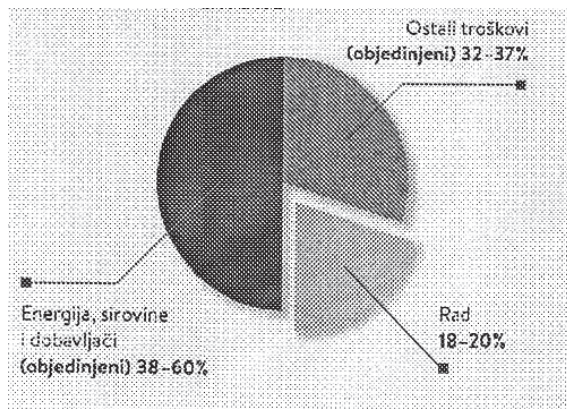
Slika 2. Zelena radna mjesta u Evropi. [Izvor:ECORYS 2012]

3. SMANJENJE TROŠKOVA, OČUVANJE KONKURENTSKIH PREDNOSTI

Da bi zadržala svoj vodeći položaj u razvoju i proizvodnji ekoloških dobara, Evropska unija mora i u ovom trenutku izdašno ulagati u održivu privredu. Evropa je mnogo godina bila glavni svjetski faktor u zaštiti životne sredine i održivosti. Iako je u području održive energije dugo dominirala nad globalnim konkurentima, sustižu je druge privrede.

Evropa može zadržati svoju globalnu prednost samo ako sada ulaže–i to u velikoj mjeri–u održivu privredu, ako usvoji ambiciozno zakonodavstvo koje reguliše zaštitu životne sredine te ako klimu i zaštitu životne sredine uključi u svoj proračun kao prioritet. Jedino se na taj način mogu u Evropi otvoriti predviđena zelena radna mjesta[Bütikofer Reinhard,2014].

Evropske firme pokušavaju već duže vrijeme postići globalnu konkurentnost smanjivanjem troškova rada kroz niže plate i doprinose za socijalnu zaštitu. Međutim, vidljivo je da su troškovi materijala i energije utrošene u proizvodnom procesu mnogostruko veći od troškova rada. Očito je da konkurentnost treba ostvariti na drugoj strani, uštedom energije i materijala, što predstavlja ključni cilj zelenog poslovanja, a nudi značajne komparativne prednosti u budućnosti.



Slika 3. Troškovi u evropskom proizvodnom sektoru. [Izvor:Greenovate Europe,2012]

U prosjeku, rad čini samo 18-20% ukupnih troškova proizvodnje u evropskom proizvodnom sektoru, dok sirovine i dobavljači čine 30-45%, a troškovi energije 8-15%. Uštedom energije i efikasnijim iskorištenjem resursa smanjuju se troškove proizvodnje, fabrike se spašavaju od zatvaranja, a radnicima se mogu osigurati odgovarajuće naknade. To su prepoznali mnogi sindikati i radnička vijeća koji danas zagovaraju i promovišu proizvodnju s manje utrošene energije i resursa, uz manji pritisak na troškove rada.

U tom kontekstu, Zeleni su u Evropskom parlamentu predložili strategiju Industrijskog preporoda za održivu Evropu (RISE), čime bi se održivost iskoristila za jačanje konkurentnosti i stvaranje velikog broja visokokvalitetnih zelenih radnih mjesta.

4. SOCIJALNA PRAVDA U ZELENOJ TRANZICIJI

Zelenim radnim mjestima promoviše se dostojan rad s odgovarajućom socijalnom zaštitom, dovoljnim dohotkom, zdravim uslovima rada, poštivanjem radničkih prava i sudjelovanjem pojedinaca u odlukama koje utiču na njihov život.

Osiguranje zadovoljavajućih radnih uslova u novim sektorima, kao što je obnovljiva energija, moglo bi predstavljati ozbiljan izazov. U studiji *Evropske federacije metalških radnika* (EMF) o vjetroenergetskom sektoru u Njemačkoj, Francuskoj, Španiji, Holandiji i Danskoj zaključeno je kako uslove rada pogoršavaju konkurentski pritisci, nedovoljna uključenost radnika, ugovori o privremenom zapošljavanju i nedostatak vještina. Međutim, dokazi nisu ujednačeni, jer istraživanja provedena u Njemačkoj i Španiji pokazuju kako je kvaliteta radnih mjesta u sektoru obnovljive energije dobra, dok su nezdravi radni uslovi i niska plata glavni problem u industriji upravljanja otpadom.

Kako promjene u životnoj sredini zahtijevaju fleksibilnost, radnici žele veću sigurnost i zaštitu. To se može ostvariti jedino djelotvornim radničkim zastupanjem i osiguranom socijalnom zaštitom unutar odgovarajućeg sistema pojedine države članice.

USAVRŠAVANJE I OBRAZOVANJE

Zelena tranzicija mora ponuditi priliku svima: mladima i starima, muškarcima i ženama, osobama s više ili manje vještina, nezaposlenima i zaposlenima. Svi radnici imaju pravo na usavršavanje i cjeloživotno učenje. Npr., programi strukovnog usavršavanja i obrazovanja moraju omogućiti da i radnik koji je 30 godina radio u rudniku uglja može usvojiti nove vještine potrebne na zelenom radnom mjestu. To je neophodno ako želimo u cijelosti iskoristiti mogućnosti zapošljavanja u zelenoj tranziciji. Poslodavci, radnici i vlade zajedno su odgovorni za osmišljavanje dosljednih strategija obrazovanja i usavršavanja. Prvi korak predstavljat će utvrđivanje novih i budućih potreba za obrazovanjem kao i utvrđivanje sadašnjih nedostataka u vještinama radnika.

U Evropskom parlamentu Zeleni su uspjeli osigurati da mjere zapošljavanja i usavršavanja financirane sredstvima EU-a moraju uzeti u obzir i prelaz u zelenu privredu. Inovacije i kreativnost ne događaju se samo u istraživačkim centrima već i u radionicama i na radnim mjestima gdje radnici u proizvodnom procesu dolaze do novih ideja.

ZAKLJUČAK

Nezaposlenost je jedan od najizraženijih problema Evrope. Bez posla je više od 25 miliona Evropljana ili više od 10% aktivnog stanovništva. Mladi se suočavaju s još turbnijom situacijom u kojoj je gotovo jedan od četiri mlađe odrasle

osobe bez posla. U najjače pogođenim evropskim državama, kao što su Grčka ili Španija, nezaposleno je više od polovine mladih ljudi, a mjere štednje dodatno pogoršavaju situaciju.

Zajednički ciljevi u svim razvojnim strategijama, kako na nivou Federacije BiH tako i Republike Srpske su: održivi razvoj, konkurentnost, zaposlenosti i EU integracije. Analiza je pokazala da se politika ekonomskog razvoja BiH zasniva na stvaranju konkurentne ekonomije usmjerene k većem zapošljavanju, prateći pri tome principe održivog i makroekonomski stabilnog razvoja uz veću socijalnu pravičnost.

Ozelenjavanjem naše privrede možemo stvoriti visokokvalitetna zelena radna mjesta i na taj način se istovremeno boriti protiv nezaposlenosti, klimatskih promjena i degradacije životne sredine. To će omogućiti stvaranje milijona održivih, visokokvalitetnih zelenih radnih mjesta, mnogih u malim i srednje velikim preduzećima na prostoru BiH.

Uštedom energije i efikasnijim iskorištenjem resursa smanjuju se troškove proizvodnje, fabrike se spašavaju od zatvaranja, a radnicima se mogu osigurati odgovarajuće naknade.

LITERATURA

- Đukić, V. (2010). *Marketing-tržišno usmjerena poslovna koncepcija*, Grafomark Laktaši.
- Đukić, V. (2011). *Ekološki menadžment i održivi razvoj*, Međunarodna konferencija-Održivi razvoj i očuvanje biodiverziteta. Panevropski univerzitet APEIRON Banja Luka.
- Đukić, V. (2012). *Održivi razvoj kao strateški cilj unapređenja životnog standard u BiH*, II Međunarodni naučni skup o ekonomskom razvoju i životnom standard-EDASOL' 12, Panevropski univerzitet APEIRON Banja Luka.
- EurObserv' ER, (2012). *The State of Renewable Energies in Europe*, 12.
- GWS (2011). *Macroeconomic modeling of Sustainable development and the links between the economy and the environment*.
- Reinhard, B. (2014). *Reindustrijalizacija Evrope s ciljem jačanja konkurentnosti i održivosti*.
- Stery, N. (2007). *The economic of climate change*. The Stern Review.

GREEN WORKPLACES TERM DEVELOPMENT PLANS OF REPUBLIC OF SRPSKA

Veljko Đukić¹, Đorđe Okanović², Suza Stević³

¹Assist. Prof. University APEIRON Banja Luka, Pere Krece 13. Banja Luka, email: vlijkuki@gmail.com

²Assoc. Prof. Scinetific Institute for food technologie Novi Sad, e-mail: djordje.okanovic@fins.uns.ac.rs

³BSC Ingenieur., University APEIRON Banja Luka, Pere Krece 13. Banja Luka, e-mail: suza.s@apeiron-uni.eu

Summary: *The biggest challenges that are set before Bosnia and Herzegovina(BiH) and Republic of Srpska(RS), like other countries in the region, is unemployment. Accelerating economic growth is the basic mechanism of permanent and sustainable increase in employment. The term “green workplace” refers to workplace in agriculture, manufacturing, construction, in scientific, technological, administrative and service activities that contribute to environmental protection. The shift to a green economy affects the jobs, there will be new jobs, some will be replaced and some will completely disappear. If the government fails to establish targeted training and development programs, will provide a strong involvement of the social partners and easier to implement strategies to encourage green investment. This will allow the creation of thousands of sustainable green workplace in small and medium-sized enterprises. Green workplace will be created and preserved the long term only if they are strategies to promote sustainable green transition. This paper presents the possibility of BiH and RS in the creation of green jobs in favor of green employment as determinants of development plans.*

Key words: *green economy, development plans, education.*

JEL: Q550